

25. veebruar 2007. aasta
Waltham, MA, USA
Bostoni Eesti Selts
Eesti Vabariigi 89. Aastapäeva Aktus
Aktusekõne

“Miks kõik õnnestub Eestis?”

Tallinnas Westholmi Gümnaasiumis õppides pidime me peast teadma Artur Alliksaare luuletust, mis algas sõnadega “ei ole paremaid, halvemaid aegu. On ainult hetk, milles viibime praegu.”

Nendes luuleridades peitub mõttetera neile, kes on liigselt nostalgilised mineviku suhtes. Mil muru oli alati rohelisem ja taevast sinisem. Ja neile, kes on ülioptimistlikud tuleviku suhtes. Kui me vaid valime tee, mis on õige, siis pudrumäed ja piimajõed ei jää vaid unistuseks.

Ent hoolimata nendest mõtteteradest ja sellest, et Artur Alliksaar on mu üks lemmikluuletajaid tahan ma täna talle vastu vaielda. Kui me jätame ülinostalgia ja -optimismi korvale ja võrdleme erinevaid maid ajas ja ruumis, siis päris selgelt on nii riikidel nii paremaid kui ka halvemaid aegu. Kui me mõtleme Eesti ajaloo peale, siis näiteks meie kollektiivses mälus on säilinud “HEA ROOTSI AEG”, mis jäi Liivi sõja ja Põhja sõja vahele. Nendest esimese sõja tõttu vähenes praeguse Eesti territooriumil elanike arv peaegu 3.5 korda. Põhjasõja tulemusel üle kahe korra.

See laiem kontekst teeb EV tänavusel aastapäeval rääkimise eriti lihtsaks. Kerge on leida head ja ilusat, mida öelda tanasel aastapäeval. Sünnipäevakõne võib jätta kõrvale pealiskaudsed formaalused või keskenduda möödunudegadele või spekuloida hästi lootusrikkalt tuleviku üle. Me võime keskenduda sisule.

Eestil läheb hästi ja paremini kui kunagi varem. Me teame seda absoluutsete näitajate põhjal kui me vaatame Eesti ajalukku ja võrdleme, kuidas eestlased elavad praegu sellega kuidas nad elasid 10, 20, 40, 80 või 200 aastat tagasi. Selles pikajalises plaanis on eestlased praegu jõukamad ja elavad kauem.

Muidugi, paljud ei ole rahul sellise absoluutses plaanis võrdlusega ja soovivad võrrelda praegust olukorda suhtelises plaanis teiste maadega. Paljudes eesti ajalehtedes võib tihti näha võrdlusi Soomega, Euroopa Liidu teiste maadega, Euroopa Liidu keskmisega. Need lehed kajastavad ka suure entusiasmiga Eesti kohti erinevates teaduslikes ja pseudoteaduslikes edetabelites, mis on koostatud erinevate kõrgkoolide, rahvusvaheliste organisatsioonide ja ajutrustide poolt.

Nende võrdluste puhul kerkib tihtipeale küsimus, et kas need andmed, mida võrreldakse ei ole liiga piiratud, et öelda midagi olulist komplekse inim ü hiskonna kohta. Isegi kui me oleme nõus, et need andmed on piisavad, kerkib küsimus, kas meie võrdlus on tehtud võrdväärsetel alustel. Probleem ei ole lihtsalt selles, et me võrdleme apelsine õuntega. Tihtipeale nendes võrdlustes me kõrvutame jõhvikaid kõrvitsatega.

Eestit tuleb võrrelda teiste Kesk ja Ida-Euroopa riikidega, mitte kõigi Euroopa Liidu riikidega või Euroopa keskmisega või Ameerika ühendriikidega - isegi kui siinolijad seda tahtmatult igakord teevad kui nad külastavad Eestit või räägivad oma Eesti tuttavate ja sõpradega. Isegi kui järgides meie praegust presidenti soovime Eestit näha Põhjamaana on võrdlus nende maadega kohatu, et otsustada, kas Eestil läheb praegu hästi või halvasti.

Kui me kõrvutame Eestit teiste Kesk ja Ida-Euroopa riikidega - riikidega, mis on olnud Nõukogude mõjuvõimu alla pikka aega, siis enamiku näitajate puhul on selge, et inimestel Eestis läheb hästi. Kõrge majanduskasv, väike tööpuudus on vaid mõned näitajad, mida võib esile tuua.

See tõdemus on veel tõsisem, kui me mõtleme erinevatele stardipositsioonidele, mis neil riikidel oli, siis kui stardipauk käis 16 aastat tagasi. Eestil oli üks kehvemaid eeltreeninguid, kehvad jooksuringad ning nüüd on ta liidrite seas. Võrdlused Ungari või Sloveeniaga on eriti paljurääkivad. Mõlemad alustasid reformidega palju varem. Olid palju jõukamad. Nüüd on Eesti neile jargi jõudnud ning paljudes asjades mööda läinud.

Kui me täiendame oma kvantitatiivseid näitajaid kvalitatiivsetega, siis seda enam on põhjust tõdeda, et Eestil läheb hästi. Olen ise teinud oma uurimuste jaoks hulgaliselt intervjuusid riigiametnike, poliitikutega, ettevõtjate ja teiste otsustajatega Sloveenias, Slovakkia, Lätis ja mujal endise NL mõjuvõimu all olnud riikides, mis näitavad seda.

Kui mõtleme kasvõi selle peale, kuidas teadmised Eesti kohta siin USAs on viimase 15 aasta jooksul kasvanud. 14 aastat tagasi elasin Washington DC-is ning vähemteadlikumad ajasid Estonia sassi Astoria linnaosaga New Yorgis. Samas ka paljud haritud ja targad inimesed ajasid Balti riigid sassi Balkani riikidega. See ei olnud lihtsalt keeleline probleem kus "Baltics" läheb sassi moistega "Balkans". Need samad Ameerika sovetoloogid, kes ei nainud ette Nõukogude Liidu kokkukukkumist, nägid sarnasusi Balkanis tekkinud riikide ja Eesti vahel. Sõda Venemaaga oli sama tõenaoline nagu sõda Serbia ja Horvaatia vahel.

Nagu Te näete on mu arvamus, et Eestil läheb hästi suures osas sõltuvuses sellest, mis perspektiivis me seda vaatame ning milliste teiste riikidega me Eestit võrdleme. Nii, et vastus küsimusele, miks Eestis kõik õnnestub sõltub osaliselt sellest vaatenurgast.

Samas see, et me täna tähistame Eesti Vabariigi 89. aastapäeva, mitte 1991. aastal sundinud uue vabariigi aastapäeva, on samuti oluline vastamaks sellelele "MIKS" küsimusele. Eesti edu ei saa seletada lihtsalt suurte ajalooliste sündmustega, mis leidsid aset 1980ndate lõpus ja 1990ndate alguses. Samuti ei saa seletada seda eriti tarkade

inimeste eriti tarkade otsustega, mis said tehtud sel ajajärgul. Need loovad vajalikud eeltingimused, aga ei ole piisavad sellise seletuse jaoks.

Mõlemad seletused ei pea vett vastamaks, miks Eesti valitud teerada erineb teistest endiste NL mõjuvoimu all olnud riikidest nii palju. Piltlikult oli valida kahe tee vahel. Paljud teised riigi jäid maha viirelema valides vale tee. Seda dilemmat, mis tihtipeale elus ette tuleb, on hästi lahti mõtestanud Ameerika luuletaja Robert Frosti oma luuletuses “Road Not Taken”. Suured muudatused ei sundinud kedagi valida seda konkreetset teed. Eeldus, et Eesti otsustajad on targemad ja paremad kui kuskil mujal ja seetõttu valisid õige tee on lihtsalt naiivne.

Seega arvan, et Eesti Vabariigi taastamine oli oluline samm, mis viis meid õigele teele. Sotsiaalteaduse uuringud on näidanud, et kui inimesed on silmitsi suure ebakindlusega, mis ilmselgelt juhtus Eestis 1980-ndate ja 90-ndatel, siis nad ei ole suutelised tegema ratsionaalseid kalkulasioone, et otsustada, mis on õige järgmine samm. Sisuliselt need, kes tahtsid kehtestada uut riiki või isemajandavat üksust Nõukogude Liidu sees põhinesid oma väidetes ratsionaalsetele kalkulasioonidel. Samas ebakindlus on see, et me ei tea, mida me ei tea. Risk on midagi muud, me same selle välja arvutada. See on millega meie autokindlustusfirmad tegelevad. Ebakindlates olukordades inimesed pöörduvad reeglite ja normide poole, mis näivad neile õiged ja kohased, mitte ei tee üleratsionaalset rehkendust. Eesti Vabariigi taastamine järjepidevuse alusel pakkus selles osas konkreetseid reeglid ja normid. Samas see samm piiras oluliselt Eesti otsustajate rolli ja valikuid, mis Eestil olid – seda heas mõttes. Venemaa valuline reaktsioon Eesti Vabariigi taastamisele - turgude piiramine kodakondsus poliitika pärast oli oluline aitaja Eesti majanduse kiirel ümbersuunamisel Läände.

Eesti päevapoliitika oli 1990ndate alguses muidugi oluline tegur, aga nagu ma eelpool väitsin ei peaks me neid poliitikute otsuseid nägema lihtsustatult. Me peame arvesse võtma piirangud, mis mõjutasid neid otsuseid.

Rääkides päevapoliitikast, siis paljudele tundub, et Eestil ei lähe praegu hästi, kuna poliitikud endiselt kaklevad, parteisid on liiga palju, poliitiline maastik on lõhenenud ja inimesed ei taha valida. Samas võrreldes 90ndate algusega on praegune Eesti päevapoliitika sisuliselt neljanda või viienda järguline probleem. Kuna Eesti on muutunud tavaliseks riigiks, siis siin kehtivad tuntud Ameerika politoloogi Robert Dahli sõnad “Liberaalsetes ühiskondades poliitika on kõrvalmäng suure elutsirkuses”. Eestit võib võrrelda näiteks Ungariga, kus on kaks domineerivat parteid, kes kokku saavad 80 protsenti häälest, aga samas majandusareng on olnud viimased aastad väga kehvast seisust.

Ja ma ei ütle, et praegune päevapoliitika on vähe tähtis sellepärast, et Eesti on Euroopa Liidu liige ning kõik halb peatatakse Euroopa Liidu poolt. Euroopa Liidu mõju on palju mitmekülgsem kui lineaarne ja uhedimensiooniline debatt Euroopa Liidu kohta Eesti lehtedes ja poliitikas lubab eeldada. Juba 1972. aastal üks sotsiaalteadur võrdles Euroopa Liitu elevantiga, mille erinevaid kehaosasid puudutades pimedad sotsiaalteadlased püüavad aru saada looma olemusest. Samas loom kasvab kogu aeg. Aastal 2007 see

elevant on palju suurem kui varem. Ilmselt ei ole Euroopa Liit lihtsalt rahvusvaheline organisatsioon nagu seda on NATO või üro. Euroopa Liit on palju rohkem. Oxfordi ülikooli õppejõud Jan Zieolnka on näinud palju sarnasusi EL-i ja uus-keskaegse impeeriumi “Res Publica Christiana” vahel. Seda positiivses mõttes. Rõhutades Euroopa Liidu pluralistliku olemust, konkureerivaid jurisdiktsioone, erinevaid võimuallikaid. Kõik see tähendab, et võimalusi oma tahtmise saamiseks on väikesel riigil nagu Eesti palju rohkem kui mõnes homogeenses poliitilises üksuses, mida näiteks oli Nõukogude Liit.

Kokkuvõtteks, paljud kurdavad Eesti Vabariigi arengu üle viimase 16 aasta jooksul. Kasvõi veebruaris Eesti lehti vaadates olid selliseid kurtmisi palju. Need kurtmised võib kokku võtta lausega “kas sellist riiki me tahtsime?” Meeldetuletuseks võib öelda, et Eesti Vabariik on tähendanud mitte ainult riikliku iseseisvust ja kollektiivset vabadust, vaid suuremat isikuvabadust kui kunagi varem. Nagu laulusalm utleb “iga mees on oma saatuse sepp ja oma õnne valaja.” Eesti Vabariigi roll on kindlustada see vabadus, mitte lineaarne areng kõigile. Selle meeles pidamiseks ja mõistmiseks, mida vabadus tähendab tahaks lõpetuseks lugeda luuletuse Artur Alliksaarelt, mida me gümnaasiumis käies ei pidanud pähe õppima

Vabadusest

Raske on vabadust kanda,
Sest vabadus tähendab,
Maalide mõtlemist,
Laulude loomist,
Ja viiside viimistluspiinu
Vabadus tähendab võimete sõltumatust
Teadmist oma peaga
Tundmist oma südamega
Ja astumist oma jalgadel
Vabadus tähendab õigust kahelda ja valida veetlevaim veene
Vabadus on rahutus viljade pärast, mis ei saanud valmida
Ja südamevalu kergema võimaluse pärast, mis ikka jäi peale
Vabadus on otsimine
Vabadus on eksimine
Vabadus on kaotamine, jälleleidmine ja lakkamatu küllastamatus
ühevõrra tuttav on talle maitsmise ja keeldumise keel
Vabaduse jaoks sündinu ei kadesta vange
Kuigi neil on kergem
Ka vangina on ta vaba.